

Putnošana Daugavas posmā Ķengaragā (2002–2014)

RUSLANS
MATROZIS
Teksts un foto

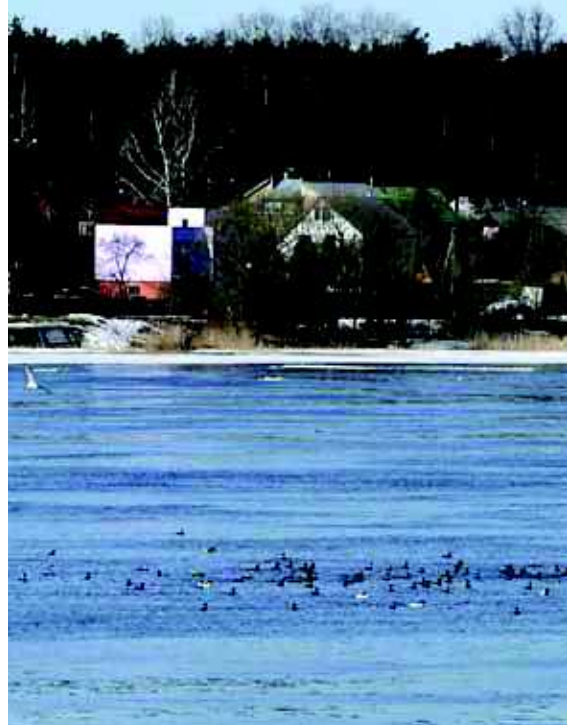
Viena no labākajām putnu vērošanas vietām Rīgā ir Daugavas posms no Mazjumpravmuižas drupām līdz Dienvidu tiltam, kas ietilpst Ķengaraga un Rumbulas apkaimē. Šajā posmā Daugavai ir dabiski krasti un vairāki sekli līči, turklāt visos gadalaikos mūsu lielākā upe ir arī nozīmīgs putnu migrācijas ceļš. Zināmā mērā ūdensputnu piebarošanas dēļ šajā posmā vērojama lielāka ūdensputnu koncentrācija nekā citur pie Daugavas. Pēdējo 13 gadu laikā autors šajā posmā ir veicis regulāras uzskaites, uz kuru pamata sastādīts šis pārskats par putnu daudzveidību, to skaitliskajām pārmaiņām un fenoloģiju.

Daugavas piekrastes apraksts un ainavas pārmaiņas

Daugavas posmā no Ķengaraga puses ir saglabājies dabisks upes krasts (līdz 20 metru platumam), kas vietām 1901. gadā tika nostiprināts ar laukakmeņiem, koka pāļiem un uzkalniem, lai mazinātu

apkārtējo teritoriju applūšanas draudus. Ķengaraga dzīvojamo rajonu sāka būvēt 1962. gadā, papildus nostiprinot piekrastes teritoriju. Daugavas platumšajā posmā svārstās no 500 līdz 900 metriem, bet pēc 1974. gada ūdens svārstības regulē Rīgas HES. Ūdensputnu pulcēšanās vietas galvenokārt ir sekli piekrastes līči vai Daugavas vidus, kur ir lielāks dziļums. Bridējputniem šis Daugavas posms ir maz piemērots, jo krastos regulāri uzturas cilvēki, bet dabisku smilšu sēru vai saliņu šeit nav. Pie Maskavas ielas 266. mājas Daugavas krastā ir mols, kas esot būvēts militāriem mērķiem (pēc nostāstiem), bet mūsdienās tā ir populāra putnu piebarošanas un vērošanas vieta. Netālu no mola atrodas Elles diķis (jeb Ķengaraga diķis), kas ar Daugavu savienots ar noteci. Cits diķis atrodas pie Mazjumpravmuižas drupām, tas, pēc vietējo iedzīvotāju nostāstiem, izveidojies padomju gados bedres vietā, no kuras tika ņemta grunts Rumbulas lidlauka vajadzībām. Ar laiku tas ir aizaudzis ar augiem un kļuvis par ūdensputnu ligzdošanas vietu. Netālu no Mazjumpravmuižas atrodas viena no lielākajām melnalkšņu audzēm Rīgā, kurā visu gadu ir vērojama daudzu meža putnu sugu klātbūtne, īpaši ligzdošanas sezonā.

Kopš 2002. gada regulāri apmeklējot šo vietu, autoram ir bijusi iespēja novērot piekrastes ainavas pārmaiņas. Sākotnēji

Daugavas krasti bija pamatīgi aizauguši ar krūmiem un kokiem, kā arī piegrūzoti ar sadzīves atkritumiem. 2008. gadā Rīgas Austrumu izpilddirekcija uzsāka īstenot projektu “Daugavas promenāde”, kura laikā no atkritumiem, krūmiem un mazdārziņiem attīrīta Daugavas piekrastes teritorija, iztīrīts un paplašināts diķis pie Mazjumpravmuižas, ierīkots asfaltēts gājēju un velociņš. 2009. gada 18. septembrī pie Daugavas atklāja putnu vērošanas torni (Matrozis 2009), kurš veidots no metāla, lai to pasargātu no demolēšanas. Pēdējos gados Daugavas malā regulāri tiek pļauta zāle, veidojot dabiskāku piekrastes joslas izskatu. Vēl jāatzīmē, ka no 2004. līdz 2008. gadam tika uzcelts Dienvidu tilts, aizberot divus aizaugušus diķus netālu no Kojusalas

Daugavas posms pie Ķengaraga, skats no dienvidu puses. 07.06.2014.

Pavasara migrācijas laikā šis Daugavas posms ir svarīga jūras kraukļu *Phalacrocorax carbo* barošanās vieta. 31.03.2011. vienlaikus barojās ap 500 īpatņū.

liča. Kā negatīvu ietekmi uz ūdensputniem pēdējos desmit gados varētu minēt arvien intensīvāku motorlaivu, atpūtas kuģīšu un maksšķernieku laivu (tajā skaitā arī rūpnieciskās zvejas laivas) satiksmi, kā arī pieaugošu cilvēku traucējumu ūdensputniem piekrastes joslā (atpūtnieki un maksšķernieki krastā).

Materiāli par putnu novērojumiem

Vēsturiski saglabājies maz informācijas par putnu vērošanu šajā Daugavas posmā. No 1981. līdz 1996. gadam putnu gredzenotāji regulāri apsekojuši kaijveidīgo putnu un bridējputnu ligzdošanas vietu Grāpju pussalas galā, tā sauktajos Rīgas attīrīšanas iekārtu dūņu laukos (Strazdiņš u.c. 1987; Strazds, Strazds 1988; autora

personīgie novērojumi 1992.–1996.g.). Savukārt divus ziemas periodus (11.1992.–03.1993., 10.1993.–03.1994.) posmā no rūpnīcas “Kvadrāts” līdz Grāpju pussalas galam tika veiktas ziemojošo putnu skaitliskās uzskaites (Opermanis, Auniņš 1996).

Pēdējos 13 gados (no 27.01.2002. līdz 11.10.2014.) autors regulāri apmeklēja šo Daugavas posmu. Kopā notikušas 534 ekskursijas (219 reizes apmeklēts tikai mols un tuvākā apkārtnē, bet 315 ekskursijas veiktas pilnā posmā no Mazjumpravmuižas vai “Kvadrāta” rūpnīcas līdz Dienvidu tilta vietai, ar kopējo posma garumu 3,0–3,5 km). Ornitoloģisko ekskursiju mērķis bija paugurknābja gulbju skaita monitorings, gredzenoša-

na un gredzenu kontrolēšana, taču tika uzskaitīti arī visi pārēji putni, galveno uzmanību pievēršot ūdensputniem. Uzskaites notika pārsvarā dienas pirmajā pusē un gaišajā laikā. Papildus autora datiem šajā pārskatā tika izmantoti arī citu putnu vērotāju novērojumi (sniedzot ziņas autoram privāti vai reģistrējot portālā Dabasdati.lv).

Putnu faunas apraksts

Kopš 2002. gada šajā Daugavas posmā novērotas 54 ar ūdeņiem saistītas putnu sugas. Iegūtie dati apkopoti 1. tabulā, kurā norādīta sugas sastopamības pakāpe un maksimālais skaits attiecīgajā mēnesī pa visiem novērojumu gadiem. Regulāri sastopamajām un jūras putnu sugām informācija apkopota atsevišķi.

Cekuldūkuru *Podiceps cristatus* kolonijas vietu bieži apciemo maksšķernieki, tādējādi traucējot perējošajiem putniem. 04.06.2014.

I. tabula. Ar ūdeņiem saistītu putnu sastopamības fenoloģija un maksimālais skaits (vienlaikus), neskaitot vietējos ligzdotājus (maiji–augusts) Daugavā pie Ķengaraga.

Table nr.1 Maximum number (at one time) and phenological occurrence of 54 waterbird species (not including local breeders from May to August) at the Daugava River near Ķengarags in Riga.

	Jan	Feb	Mar	Apr	Mai	Jūn	Jūl	Aug	Sep	Okt	Nov	Dec
Brūnkakla gārgale <i>Gavia stellata</i>										2	1	1
Melnkakla gārgale <i>Gavia arctica</i>					1	1				17	1	1
Mazais dūkuris <i>Tachybaptus ruficollis</i>	1							3	2	4	1	1
Cekuldūkuris* <i>Podiceps cristatus</i>	2		2	345					26	20	3	1
Pelēkvaigu dūkuris <i>Podiceps grisegena</i>							1					
Jūras krauklis <i>Phalacrocorax carbo</i>			1500	500	5		4	2	10	4	3	2
Lielais baltais gārnis <i>Egretta alba</i>							1	2	4	4		
Zivju gārnis <i>Ardea cinerea</i>					2	1				1	7	
Paugurknābja gulbis <i>Cygnus olor</i>	52	62	96	110	119	86	36	17	34	38	38	42
Ziemeļu gulbis <i>Cygnus cygnus</i>			4	3	1				1	1		
Sējas zoss <i>Anser fabalis</i>	1	1	1									1
Baltpieres zoss <i>Anser albifrons</i>						1				1		
Meža zoss <i>Anser anser</i>	1	1										1
Kanādas zoss <i>Branta canadensis</i>					1	1						
Baltvaigu zoss <i>Branta leucopsis</i>										3	2	
Baltvēderis <i>Anas penelope</i>	1		2	17					1	1	1	1
Pelēkā pile <i>Anas strepera</i>	1	1				1					1	
Meža pile <i>Anas platyrhynchos</i>	400	600	350	350	137	202	210	250	234	282	440	473
Garkaklis <i>Anas acuta</i>	1	1			5	1						
Priekške <i>Anas querquedula</i>							4					
Platknābis <i>Anas clypeata</i>					2							
Brūnkaklis <i>Aythya ferina</i>				20				2	2	3		
Cekulpile <i>Aythya fuligula</i>			5	40	12	1			2	53	12	3
Ķerra <i>Aythya marila</i>	1								3	3	1	
Kākaulis <i>Clangula hyemalis</i>	1									1	1	
Gaigala <i>Bucephala clangula</i>	5	1	15	34	4	1		23	15	23	9	5
Mazā gaura <i>Mergus albellus</i>												3
Garknābja gaura <i>Mergus serrator</i>				24						1		
Lielā gaura <i>Mergus merganser</i>	30	6	66	400	4	1	1	1	1	6	150	69
Ūdensvistiņa <i>Gallinula chloropus</i>							1	1	1			
Laucis <i>Fulica atra</i>	23		70	145	36	38	50	143	285	132	265	100
Jūras žagata <i>Haematopus ostralegus</i>				1	2							
Ūpes tārtiņš <i>Charadrius dubius</i>				1	2	2						
Ķīvīte <i>Vanellus vanellus</i>					2							
Likšņibis <i>Calidris ferruginea</i>							1					
Parastais šņibītis <i>Calidris alpina</i>							1					
Vistilbe <i>Lymnocyptes minimus</i>	1											
Sloka <i>Scolopax rusticola</i>			1									
Tumšā tilbite <i>Tringa erythropus</i>					1							
Lielā tilbite <i>Tringa nebularia</i>					1							
Ūpes tilbite <i>Actitis hypoleucos</i>				2	3		1	1				
Šaurknābja pūslitis <i>Phalacroopus lobatus</i>						1						
Melngalvas kaija <i>Larus melanocephalus</i>			1									
Mazais ķiris <i>Larus minutus</i>					1			1		1		
Lielais ķiris <i>Larus ridibundus</i>	11	4	700	700	250	250	111	9	15	23	20	15
Kajaks <i>Larus canus</i>	319	250	286	109	6	3	2	3	3	23	136	189
Reņģu kaija <i>Larus fuscus</i>				11							1	
Sudrabkaija <i>Larus argentatus</i>	3000	4000	1000	700	40	50	200	200	1000	1000	1000	1000
Melnspārnu kaija <i>Larus marinus</i>	5	12	5	1			1	1	2	3	6	11
Lielais zīriņš <i>Sterna caspia</i>							1					
Ūpes zīriņš <i>Sterna hirundo</i>				6	6	10	7	2				
Mazais zīriņš <i>Sterna albifrons</i>					1	1						
Melnais zīriņš <i>Chlidonias niger</i>					1							
Baltspārnu zīriņš <i>Chlidonias leucopterus</i>					1							
Sugu skaits	19	12	17	21	28	20	19	18	19	26	22	19

* Cekuldūkurim no maija līdz septembrim kopējais skaits nav norādīts, jo šajā laikā bija grūti atšķirt ligzdotājus no neligzdotājiem.

* From May to September the total number of Great Crested Grebe is not specified, because at that time it was difficult to distinguish local breeders from non-breeders.

Zaļš – regulāri sastopams	Green – observed regularly
Dzeltenš – neregulāri	Yellow – observed irregularly
Sarkans – gadījuma novērojumi	Red – casual observation

Regulāri sastopamu sugu skaitliskās pārmaiņas un fenoloģija

Jūras krauklis *Phalacrocorax carbo*

Pirmie šīs sugas novērojumi Daugavas lejtecē lejpus Rīgas HES reģistrēti 23.–27.07.1992., kad 1–4 īpatņi uzturējušies Daugavā pie Dārziņiem. Nākamajos gados skaits turpināja lēni palielināties. Lielāks skaits, kad parādījušies bari ar simtiem īpatņu, atzīmēts kopš 2003. gada. Veicot regulārus novērojumus Daugavas posmā Ķengaragā, ir iezīmējusies jūras kraukļu migrācijas taktika. Pavasarī jūras kraukļi lido gar Latvijas piekrasti, no Rīgas jūras līča puses ielido Daugavā un virzās augšup. Migrantu koncentrācijas (barošanās un atpūtas vietas) novērotas Mangaļsalas piekrastē, bet Daugavā tieši Ķengaraga posmā un Dārziņu posmā (līdz 5 km lejpus Rīgas HES). Pavasara migrācijas fenoloģija ir atkarīga no ledus stāvokļa Daugavā. Ziemā stipra sala laikā Daugava aizsalst, izņemot dažu kilometru posmu lejpus Rīgas HES. Tas, tāpēc ka regulāri tiek novadīts ūdens no ūdenskrātuves, aizsalst tikai uz neilgu laiku. Daugavas posmā no Doles salas ziemeļu gala līdz Daugavas grīvai ledus sega turas līdz 10–14 nedēļām¹. Martā pirmie atliodojušie jūras kraukļu bariņi tiek novēroti Mangaļsalas piekrastē, reizēm ielidojot dziļāk iekšzemē gar Daugavu, bet, ja tur saglabāties ledus, jūras kraukļi atgriežas atpakaļ uz jūras piekrasti.

Daugavas Ķengaraga posmā (ap 20–23 km no Daugavas grīvas) pirmie bariņi novēroti: 09.03.2014. (7 putni, agrs pavasaris, ledus līdz 22.02.), 20.03.2012. (14, ledus līdz 20.03.), 22.03.2010. (21, ledus līdz 29.03.), 23.03.2011. (14, ledus līdz 25.03.), 27.03.2004. (15 putni, ledus līdz 18.03.), 07.04.2005. (550, vēls pavasaris, ledus līdz 03.04.), 07.04.2013. (70, vēls pavasaris, ledus līdz 15.04.). Ar vairāku dienu intervālu aiz pirmajiem bariņiem seko masveida migrācija, kas Ķengaraga posmā vērojama apmēram desmit dienas (marta 3. dekādē un aprīļa 1. dekādē), bet vēlāk, līdz maija beigām, pārsvarā novēroti tikai atsevišķi īpatņi.

Regulāri apsekojot Ķengaraga posmu, ir iespējams raksturot migrācijas gaitu:

► 2005. gada vēlajā pavasarī Daugava atbrīvojusies no ledus tikai 3. aprīlī, bet jau 7. aprīlī Daugavā novērots bars ar 550 īpatņiem, 10. aprīlī bijuši 120 īpatņi, bet 14.–16. aprīlī jūras kraukļi vairs nav novēroti.

► 2010. gada 22. martā novērots pirmais bars ar 22 īpatņiem, 29.03. (ap 1000, šajā dienā Daugava atbrīvojusies no ledus), 31.03. (ap 300), 06.04. (ap 100) un 09.04. (1).

► 2011. gada 23. martā novērots bars ar 14 putniem, 25.03. (ap 500 putnu, šajā dienā Daugava atbrīvojusies no ledus), 29.03. (ap 1500 putnu vienlaikus), 31.03. (ap 500), 04.–05.04. (ap 1000), 11.04. (3), 19. un 22.04. (6).

► 2012. gada 20. martā novērots bars ar 14 putniem, 23.03. (210), 27.03. (2), 04.04. (10), 05.04. (130), 09.04. (0), 24.04. (1) un 27.04. (39).

Savukārt, sākot ar jūliju, parādās pirmie “rudens migranti”: 09.07.2005. (4), 26.07.2009. (2), 26.07.2011. (2) un 26.07.2012. (2). Rudeņos jūras kraukļi veido koncentrācijas uz salinām lejpus Rīgas HES, bet Ķengaraga posmā neregulāri novēroti tikai atsevišķi putni (1–4, maksimāli 10 vienlaikus). Pēdējie novērojumi atzīmēti decembrī: 17.12.2009. (1), 08.12.2010. (1), 12.12.2012. (2) un 08.12.2013. (1). Novērojumi janvāri un februāri nav zināmi nedz Ķengaraga posmā, nedz Daugavas posmā lejpus Rīgas HES. Tuvākā ziemošanas vieta ir Mangaļsalas piekraste, kur pēdējos gados (vismaz kopš 2008./09.g. ziemas) vienlaikus novēroti 1–7 īpatņi.

Mazais dūkuris *Tachybaptus ruficollis*

No 2003. līdz 2008. gadam (03.08.–04.11.) 1–4 īpatņi regulāri novēroti barojoties sekļajā līcī pie “Kvadrāta” rūpnīcas. Pēc novērojumiem ligzdošanas periodā varētu pārliecināties apgalvot, ka mazie dūkuri šajā upes posmā nav ligzdojuši. Pirmie jauno putnu novērošanas datumi atzīmēti 03.08.2008. (1) un 27.08.2005. (3), kas liecina, ka augusts šai sugai ir rudens migrāci-

jas sākums, ko apstiprina arī citi novērojumi ārpus ligzdošanas vietām Rīgas un tās apkārtnes ūdenstilpēs. Vēlākos gados šajā posmā atsevišķi mazie dūkuri novēroti tikai ziemā: 12.12.2009.–15.01.2010. un 11.–18.12.2012. (abos gadījumos pie notekūdeņu caurules blakus putnu tornim).

Cekuldūkuris *Podiceps cristatus*

Pavasara migrācijas laikā cekuldūkuri ierodas “ļoti precīzi”: 28.03.2014. (2, agrs pavasaris), 31.03.2010. (1), 04.04.2004. (1), 05.04.2011. (2), 05.04.2012. (2) un 07.04.2005. (3). Apmēram nedēļu pēc pirmo migrantu ierašanās cekuldūkuri atlido lielākā skaitā. Pavasaros kopējais uzskaitīto putnu skaits parasti nepārsniedz dažus desmitus putnu un ir līdzīgs vietējo ligzdotāju skaitam. Jāatzīmē, ka netipiski lielā skaitā Ķengaraga posmā cekuldūkuri novēroti 2013. gada vēlajā pavasarī, kad ledus kustība Daugavā sākusies tikai 15. aprīlī, bet citi iekšzemes ūdeņi no ledus atbrīvojušies vēl vēlāk. Pirmās ziņas par spēcīgu migrāciju virs Daugavas saņemtas no Ikšķiles, kur 17. aprīlī J. Margevičs uzskaitījis ap 500 migrējošu cekuldūkuru. Trīs dienas vēlāk (18.04.) M. Tirums Ķengaraga posmā uzskaitījis 160–180 putnu, bet, autoram veicot uzskaiti, 21. aprīlī visā posmā saskaitīti 354 īpatņi. Desmit dienas vēlāk (01.05.) līdzīgā posmā uzskaitīts tikai 21 putns, domājams, ka bija palikuši tikai vietējie ligzdotāji.

Kopš 2002. gada ir atzīmēts būtisks ligzdojošo putnu skaita kritums (2. tabula). Jāatzīmē, ka cekuldūkuru ligzdošanas sākums šajā upes posmā ir apmēram par 4–5 nedēļām vēlāk nekā citās netālu esošajās ūdenstilpēs. Tas ir saistīts ar meldru augšanas laiku divos sekļajos līčos – pie rūpnīcas “Kvadrāts” un pie Glūdas ielas. Virs ūdens meldri parādās tikai maija 3. dekādē vai jūnija 1. dekādē, un tikai tad cekuldūkuri uzsāk ligzdu būvēšanu. Piemēram, 26.05.2002. meldros saskaitītas 23 ligzdas, jo augājs bija jau pietiekoši augsts, bet citos pavasaros meldru augšanas ātrums bija lēnāks. Gadu vēlāk (14.06.2003.) turpat atzīmēta tikai viena ligzda, bet 5. jūlijā jau 10 ligzdas. Domājams, ka iemesli

2. tabula. Ligzdojošo pāru skaita dinamika Daugavā pie Ķengaraga.

Table 2. The dynamics of the number of nesting pairs at Daugava near Ķengarags.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Cekuldūkuris <i>Podiceps cristatus</i>	23	11	16	17	8	6	5	4	6	5	4	3	3
Laucis <i>Fulica atra</i>	6	13	20	5	9	9	4	5	6	3	4	2	5

¹ Par ledus stāvokli Daugavas Ķengaraga posmā tiek izmantoti autora veiktie novērojumi (kopš 2002./03. ziemas). Par ledus kustības sākumu tiek uzskatīta diena, kad Daugava vismaz par 80% atbrīvojusies no ledus segas.

Daugavas posms pie Ķengaraga ir labākā paugurknābja gulbju *Cygnus olor* gredzenošanas un gredzenu kontrolēšanas vieta Latvijā! Kopš 2002. gada šajā posmā apgredzenoti 1016 gulbji, iegūtas 20 818 kontroles no 1270 gredzenotiem gulbjiem, tajā skaitā kontrolēti gulbji ar Dānijas (15 īpatņi), Lietuvas (14), Baltkrievijas (6), Polijas (4), Somijas (2), Zviedrijas, Igaunijas un Vācijas gredzeniem (visi pa 1). Attēla: Ruslans Matrozis ar apgredzenotu paugurknābja gulbi, 19.05.2014.

ligzdotāju skaita samazinājumam varētu būt vairāki, viens no tiem ir intensīva motorlaivu un kuģīšu satiksme, kuru veidotie viļņi cekuldūkuru ligzdas varētu būt izskalojuši. Arī maksšķerņieku laivu klātbūtne kolonijas rajonā perēšanas laikā ir regulārā parādība.

Sākot ar septembri, vietējie ligzdotāji pakāpeniski aizlido no Ķengaraga posma, bet oktobrī maksimālais novēroto īpatņu skaits nepārsniedz 20 putnu. Pēdējie novērojumi (novembrī–decembrī) atzīmēti: 04.11.2006. (1 jaunais), 05.11.2005. (3), 10.11.2011. (1 jaunais), 24.11.2002. (1 jaunais), 28.11.2010. (1), 04.12.2012. (1 jaunais), 19.12.2009. (1 jaunais). Vienīgais novērojums janvārī atzīmēts 15.01.2012., kad īslaicīgi divus putnus Daugavā pretī Mazjumpravmuižai novērojis A. Platais (ziņa Dabasdati.lv).

Paugurknābja gulbis *Cygnus olor*

Kopš 2002. gada janvāra šai sugai tika pievērsta vislielākā uzmanība, veicot regulāru skaita monitoringu. Datu bāzē ir informācija par 1155 uzskaišu dienām².

² Papildus autora veiktajām paugurknābja gulbju uzskaitēm lielu ieguldījumu snieguši Jānis Dreimanis (365 uzskaites, 2005–2014), Dmitrijs Boiko (271 uzskaitē, 2003–2014) un Oļegs Miziņenko (51 uzskaitē, 2010–2014).

Veicot intensīvu gredzenošānu un gredzenu kontrolēšanu, ir iespējams precīzi konstatēt pavasara migrācijas sākumu, kas ļoti atkarīgs no ledus stāvokļa: 01.03.2008., 01.03.2009., 06.03.2007., 09.03.2014., 12.03.2012., 15.03.2011., 17.03.2004., 21.03.2006., 22.03.2005., 24.03.2010. un 04.04.2013. (vēls pavasaris). Vidējais atlidošanas laiks ir 14. marts (2004.–2014.). Pirmie ierodas ligzdotāji, kuri cenšas ātrāk aizņemt savas ligzdošanas teritorijas vai uzturas to tuvumā, ja ūdenstilpes vēl ir zem ledus. Neligzdotāji atlido pakāpeniski, sasniedzot maksimumu aprīlī. Nākamais skaita pieaugums novērots maijā 3. dekādē un jūnijā 1. dekādē, kad neligzdotāji gar Daugavu uzsāk pārlidojumus uz spalvu maiņas vietām Latvijā (Kaņieris, Babītes ezers, Engures ezers, Kaltenes jūrmala) vai Igaunijā (seklie piekrastes posmi uz dienvidiem no Pērnavas), uz kādu laiku apstājoties Ķengaraga posmā. Pēdējie neligzdotāji aizlido jūlija vidū, bet dažos gados novērota atsevišķo putnu spalvu maiņa (jūnijā–augustā) arī šajā Daugavas posmā (2005., 2008.–2012., 1–13 īpatņi).

Divos gados atzīmēti paugurknābja gulbju perējumi (pirmoreiz novēroti 30.06.2006. un 29.06.2014.), to ligzdošanas (ligzdas

atrašanās) vietas nav zināmas, abi gulbju perējumi turējušies šajā Daugavas posmā līdz ziemai. Pēc spalvu maiņas perioda pirmie rudens migranti novēroti, jau sākot ar augustu: 10.08.2009. (1), 24.08.2010. (1), 26.08.2006. (2) un 30.08.2014. (1). Lielākā skaitā gulbji atlido, sākot ar septembra vidu. Savukārt ziemā gulbji uzturas teritorijā katru ziemu, pie bargāka sala pārlido uz netālu esošo Dārziņu attekā, kura nekad neaizsalst, bet pa dienu lido uz Ķengaraga posmu, kur cilvēki tos aktīvi piebaro.

Meža pīle *Anas platyrhynchos*

Regulāri sastopama visos gadalaikos. Ziemā skaits ir vislielākais, spēcīgā salā sasniedzot 400–600 īpatņu vienlaikus. Šādos apstākļos pīles pulcējas atklātā ūdens laukumā pie notekūdeņu caurules (blakus putnu tornim), pa kuru visu gadu Daugavā tiek novadīts siltais ūdens. Pavasaros skaits pakāpeniski samazinās, maijā šajā posmā novērots vismazākais skaits – no 30 līdz 137 īpatņiem. Vasarā uz spalvu maiņu pulcējas meža pīļu tēviņi un neligzdojošās mātītes (130–250 īpatņu), bet rudenī kopējais skaits parasti nepārsniedz 250 īpatņu. Katru gadu novēroti 3–7 perējumi, ligzdas nav tikušas atrastas. Pirmie perējumi novēroti no 31. maija

līdz 23. jūnijam (11.06.2005., 04.06.2006., 23.06.2007., 22.06.2008., 11.06.2009., 23.06.2010., 06.06.2011., 15.06.2012., 13.06.2013., 31.05.2014.).

Gaigala *Bucephala clangula*

Šajā Daugavas posmā sastopama nelielā skaitā. Ziemā novēroti 1–5 putni, pavasarī – maksimāli 34 putni. Pēdējie novērojumi pavasaros atzīmēti: 12.04.2003. (12), 19.04.2012. (9), 21.04.2009. (3), 26.04.2011. (1), 27.04.2008. (3), 27.04.2014. (2), 28.04.2010. (4) un 12.05.2013. (4, vēls pavasaris). Ligzdošanas laikā atzīmēti tikai divi novērojumi (pa vienam putnam): 02.06.2006. un 04.06.2007., bet šajā upes posmā gaigalas neligzdo. Tuvākā ligzdošanas vieta ir Dārziņu atteka, kur 19.07.2010. novērota mātīte ar trim mazuļiem. Rudenī, jau pēc spalvu maiņas sezonas, pirmie bariņi novēroti, sākot ar augusta otro pusi: 20.08.2006. (4), 30.08.2014. (23), 15.09.2011. (1), 16.09.2003. (2), 21.09.2007. (12), 22.09.2004. (15), 22.09.2010. (4), 22.09.2013. (1), 30.09.2008. (10) un 30.09.2012. (8).

Lielā gaura *Mergus merganser*

Lielākā skaitā sastopama no oktobra līdz aprīlim. Rudenī pirmie bariņi atlido oktobrī, maksimumu sasniedzot novembrī un decembra sākumā: 04.11.2011. (18), 15.11.2009. (37), 17.11.2005. (10), 18.11.2004. (9), 18.11.2006. (20), 19.11.2007. (16), 24.11.2002. (90), 06.12.2003. (32), 04.12.2012. (69). Atkarībā no ledus stāvokļa ziemotāju skaits ir mainīgs, vienlaikus nepārsniedzot 30 īpatņus. Lielākā skaitā regulāri pārzīemo Daugavā lejpus Rīgas HES (līdz dažiem tūkstošiem īpatņu vienlaikus), bet Ķengaraga posmā novēroti pārsvarā pārlidojot starp Rīgas HES un Mangaļsalas piekrasti un nelielā skaitā barojoties. Pavasara migrācijas laikā kopējais skaits parasti nepārsniedz 170 putnu, ar izņēmumu aukstajā 2013. gada pavasarī, kad 21. aprīlī vienlaikus novērots ap 400 putnu. Maijā ir zināmi tikai divi novērojumi. Vasarā neligzdotāji nav sastopami, izņemot vienu novērojumu, kad 27.07.2008. netālu no mola novērots viens tēviņš. Neregulāri šajā Daugavas posmā novēroti šīs sugas perējumi: 01.07.2005. (mātīte ar 6 mazuļiem), 20.–23.06.2007. (mātīte ar 6 mazuļiem, bet vēlāk ar 2), 06.06.2011. (mātīte ar 21 (!) mazuli), 04.06.2012. (mātīte ar 13 mazuļiem), bet 2013. gadā novēroti trīs perējumi: 30.05. (mātīte ar 1 mazuli, mātīte ar 5 mazuļiem) un 04.06.2013. (mātīte ar 9 mazuļiem). Ligzdošanas vietas nav zināmas,

Lielās gauras *Mergus merganser* tēviņš, kas jau uzsācis spalvu maiņu. 27.07.2008.

turklāt lielākoties šo perējumu novērojumi bija īslaicīgi – lielās gauras šķērsoja šo Daugavas posmu un aizpeldēja, domājams, augšup – uz Doles salas pusi, kur ir labākas barošanās un atpūtas vietas.

Laucis *Fulica atra*

Pavasārī migrējošie laučī novēroti, sākot ar marta trešo dekādi: 20.03.2004. (22), 25.03.2011. (29), 27.03.2005. (1), 28.03.2003. (70), 29.03.2012. (2) un 07.04.2013. (2, vēls pavasaris). Ligzdošanas fenoloģija ir līdzīga cekuldūkurim, jo laučī taisa ligzdas meldros līdzās cekuldūkuriem. Arī šai sugai pa gadiem skaits būtiski samazinājies (2. tabula), turklāt ar izteiktu skaita lejupslīdi pēc aukstajām ziemām³. Ķengaraga posms ir viena no neligzdojošo lauču spalvu maiņas vietām Rīgā. Spalvmetēju skaits pa gadiem ir stipri mainīgs: no 28 īpatņiem (20.08.2012., pēc 2010.–2011. gada aukstajām ziemām) līdz 143 (10.08.2009). Lielāko skaitu laučī sasniedz septembrī (saskaitot kopā spalvmetējus, vietējos ligzdotājus ar jaunajiem putniem un migrantus): 285 putni (22.09.2004), 198 (21.09.2007) un 180 (14.09.2008). Neregulāri atzīmēta lauču ziemošana, kas atkarīga no ledus stāvokļa. Sešos gadus decembrī novēroti bariņi līdz pat 100 īpatņiem, bet janvārī (2003., 2004., 2006., 2010.) 1–23 putni vienlaikus, pēc 23. janvāra nav novēroti (līdz martam).

Lielais ķīris *Larus ridibundus*

Ziemā novēroti lielākoties atsevišķi īpatņi (1–5), sasniedzot maksimumu 2011./12. un 2012./13. gada ziemās, kad decembrī novēroti vienlaikus 6–15 putni, bet janvārī 8–11. Lielākā skaitā ziemojošie lielie ķīri pulcējas Rīgas jūras līča piekrastē Jūrmalā (līdz dažiem desmitiem putnu), bet citur Rīgā – pie Dārziņiem, Rīgas kanālā, pie Vecmilgrāvja un citur – parasti novēroti tikai atsevišķi īpatņi. Pirmie pavasara migrantu bariņi Ķengaragā novēroti martā: 09.03.2014. (50, agrs pavasaris), 15.03.2011. (50), 15.03.2012. (50), 16.03.2008. (120), 20.03.2004. (80), 22.03.2010. (200), 25.03.2005. (250), 29.03.2013. (70, vēls pavasaris). Apmēram desmit dienu laikā, pēc pirmajiem migrantiem, ķīri atlido lielākā skaitā, pulcējoties baros vienlaikus līdz 400–700 īpatņus. Līdzīgā skaitā ķīri novēroti arī aprīlī, bet, sākoties ligzdošanas sezonai, skaits pakāpeniski samazinās. Maijā un jūnijā novēroti galvenokārt pērnā gadā dzimuši ķīri (ap 2/3 no visiem putniem), sasniedzot kopējo skaitu līdz 250 īpatņus. Tuvākās ligzdošanas kolonijas ir zināmas uz Ķīpsalas jumtiem un uz saliņas Daugavā pie Saulkalnes. Pirmie atlidojušie jaunie putni novēroti, jau sākot

³ Par aukstām ziemām uzskata 2002./03., 2009./10., 2010./11., 2012./13. ziemas.

Pavasros atlidojošie lauči *Fulica atra* pulcējās bariņos no ledus brīvajos upes posmos. 03.04.2005.

ar jūnija vidu: 15.06.2014. (1, agrs pavasaris), 23.06.2007. (1), 26.06.2006. (12), 26.06.2012. (3), 27.06.2009. (1), 29.06.2013. (1), 30.06.2010. (1) un 30.06.2011. (4). Gada otrajā pusē (jūlijs–novembris) lielo ķīru kopējais skaits vienlaikus nepārsniedz 23 īpatņus, ar lielāku skaitu oktobrī un novembrī.

Kajaks *Larus canus*

Kajaks novērots visu gadu, ar izteiktu skaita pieaugumu, sākot ar novembri līdz aprīlim. Rudens migrācijas sākumu raksturo lielāks atlidojušo kajaku skaits oktobra beigās un novembra sākumā: 29.10.2013. (23), 04.11.2006. (12), 04.11.2007. (70), 04.11.2009. (51), 04.11.2011. (19) un 05.11.2005. (19). Ziemā kajaku skaits vidēji nepārsniedz 100–120 īpatņus, bet reizēm novērojami bari līdz 319 īpatņiem. Jāatzīmē, ka ziemā kajaki pārsvarā uzturas Rīgas jūras līča piekrastē un augšup pa Daugavu aizlido tikai līdz Ķengaragam, bet posmā no Rīgas HES līdz Doles salas ziemeļu galam tie novēroti visai reti un tikai atsevišķi īpatņi. Pa dienu kajaki meklē barību pilsētas apdzīvotajās teritorijās, bet kā atpūtas vietu izmanto Ķengaraga posmu. Pavasaros pēdējie bariņi novēroti marta beigās un aprīļa

sākumā: 25.03.2009. (10), 30.03.2013. (20), 31.03.2011. (10), 03.04.2005. (30), 07.04.2007. (16) un 09.04.2012. (20). No maija vidus līdz oktobra vidum novēroti tikai atsevišķi putni (līdz 6), bet attiecīgā gada jaunie putni pirmoreiz novēroti 26.07.2010. un 26.07.2014. (pa 1).

Sudrabkaija *Larus argentatus*

Masveidīgākā suga šajā Daugavas posmā. Regulāri sastopama visos gadalaikos, sasniedzot maksimumu ziemā, kad uz ledus novērotas koncentrācijas līdz pat 4000 īpatņu vienlaikus. Līdzīgi kajakam, arī sudrabkaijas šo posmu izmanto galvenokārt tikai kā atpūtas vietu – peldot un mazgājoties Daugavas vidū vai tupot uz ledus. Galvenā sudrabkaiju barošanās vieta atrodas Rumbulas izgāztuvē, bet nakšņošanas vietas – plakanie jumti gar Daugavu līdz pat upes grīvai. Atsevišķi pāri ligzdo uz piecstāvu namu jumtiem gar Ķengaraga promenādi, par ko liecina vēl nelidojošo sudrabkaiju mazuļu novērojumi Daugavas malā.

Melnspārnu kaija *Larus marinus*

Daugavas lejtece no Rīgas HES līdz upes grīvai ir nozīmīgākā šīs sugas ziemošanas vieta Latvijā. Dziļāk iekšzemē melnspārnu

kaijas novērotas visai reti. Ķengaraga posmā regulāri sastopamas no septembra līdz martam (maksimums 11 īpatņi vienlaikus), bet aprīlī, jūnijā un augustā novēroti tikai atsevišķi īpatņi. Ligzdošanas sezonā (maiņā–jūnijā) nav novērota. Rudenī galvenokārt novērota “dežurējot” pie zvejas tīkliem un sekojot lielo gauru bariem.

Upes zīriņš *Sterna hirundo*

Šajā Daugavas posmā no aprīļa līdz augustam novēroti medījošie zīriņi (parasti 1–4, lielākais skaits – 10). Pirmie vientuļo putnu novērojumi pavasarī atzīmēti, sākot no aprīļa vidus: 15.04.2012., 21.04.2014., 28.04.2009., 28.04.2011., 30.04.2008. un 01.05.2012. Neskatoties uz to, ka tuvākās šīs sugas ligzdošanas vietas atrodas samērā netālu (Ķīpsalas jumti), šajā Daugavas posmā ligzdojošie zīriņi barojas nelielā skaitā. Pēc ligzdošanas sezonas zīriņi no savām kolonijām pārlido uz jūras piekrasti un uzsāk migrāciju uz ziemošanas vietām. Pēdējie novērojumi Ķengaragā atzīmēti 03.08.2007. (2) un 24.08.2011. (1 jaunais).

Jūras putnu novērojumi

Daugavas upes baseinā regulāri ielido arī jūras putnu sugas, kuras izmanto Daugavu kā migrācijas trasi uz

Pavasara migrācijas laikā (martā un aprīlī) lielie ķiri *Larus ridibundus* pulcējās lielos baros ūdensputnu piebarošanas vietā pie mola. Šajā Daugavas posmā jau vairākus gadus notiek gredzenoto lielo ķiru gredzenu lasīšana vai fotografēšana. Attēlā ir 2012. gada sezonas laikā nofotografēto gredzenu attēlu kolāža.

iekšzemes teritorijām vai migrējot Melnās jūras virzienā. Tālāk ir sniegtas ziņas par šādu putnu novērojumiem Ķengaraga posmā.

Melnkakla gārgale *Gavia arctica*

Katru gadu, sākot no maija vidus līdz jūnija beigām, pāri Latvijas iekšzemes teritorijai notiek šīs sugas intensīva migrācija uz ligzdošanas vietām Eiropas ziemeļu rajonos. Domājams, ka lielākā daļa no migrējošajām gārgalēm šķērso Latvijas teritoriju bez apstāšanās, bet atsevišķi putni regulāri novēroti arī iekšzemes ūdenstilpēs. Arī Daugavas posmā Ķengaragā vientuļi īpatņi novēroti vairākkārt: 26.05.2002. (pieaugušais), 15.05.2004. (pieaugušais), 02.06.2007. (pērnā gada putns), 19.–22.06.2013. (pērnā gada putns) un 07.06.2014. (pērnā gada putns). Vairāki novērojumi atzīmēti arī rudens periodā: viens putns novērots Daugavā 26.11.–01.12.2009., savukārt 10.10.2012. novēroti divi bariņi ar 15 un 2 īpatņiem, kuri virs upes lidoja Daugavas grīvas virzienā (ap 100 metru augstumā).

Brūnkakla gārgale *Gavia stellata*

Atšķirībā no melnkakla gārgales, šai sugai nav raksturīgi pārlidojumi virs sauszemes teritorijas, tāpēc iekšējos ūdeņos brūnkakla gārgale novērota daudz retāk. Ķengaraga posmā pa vienam putnam novērots 19.11.2007., 10.10. un 04.12.2012., bet divi putni – 19.10.2013.

Kākaulis *Clangula hyemalis*

Viena no jūras sugām, kura rudens migrācijas laikā, domājams, regulāri ielido Daugavas lejtecē (vismaz līdz Rīgas HES). Ķengaraga posmā ir zināmi vismaz trīs novērojumi: 23.01.2005. (1), 19.11.2007. (4) un 28.10.2009 (1 jaunais).

Ķerra *Aythya marila*

Arī šai sugai ir raksturīga migrācija pāri iekšzemes teritorijai, īpaši rudens migrācijas laikā no septembra līdz novembrim. Ķengaraga posmā ir zināmi šādi novērojumi: 16.09.2003. (2), 22.09.2004. (3), 04.11.2006. (1), 07.10.2007. (3), 24.–28.10.2009. (2), 16.10.2012. (1). Ziemešana konstatēta tikai vienu reizi: 05.–09.01.2014. viens

pērnajā gadā dzimis tēviņš barojās Daugavā pie putnu torņa.

Lielais zīriņš *Sterna caspia*

Spriežot pēc šīs sugas regulārajiem novērojumiem Dārziņu attekā, Daugavā pie Rīgas HES un Ikšķiles rajonā, lielie zīriņi aktīvi izmanto Daugavas lejteci kā migrācijas trasi uz dienvidiem. Ķengaraga posmā atzīmēts viens novērojums, kad vientuļš putns 15.07.2010. medīja Daugavā.

Ieteikumi putnu vērotājiem

Rīgas putnu vērotājiem Daugavas posms pie Ķengaraga ir laba putnu vērošanas vieta, ņemot vērā dabisko Daugavas piekrastes joslu, labiekārtoto vidi un ērtu nokļūšanu gan ar sabiedrisko, gan ar privāto transportu. Dažādu interešu grupu pārstāvjiem putnošana šajā vietā varētu sagādāt interesantus rezultātus. Tā kā ūdeņu putni regulāri tiek piebaroti, putnu vērošanas iesācējiem šī ir laba iespēja iemācīties atšķirt un nofotografēt daudzas parastākās putnu sugas no samērā tuva attāluma. Tiem, kuriem ir interese iesaistīties zinātniska rakstura

datu iegūšanā, pavasaros (martā un aprīlī) ir iespēja piedalīties lielo ķiršu gredzenu fotografēšanā vai lasīšanā ar optikas palīdzību, jo pie mola vienlaikus pulcējas vairāki simti ķiršu un vairāku stundu laikā ir iespējams nolasīt daudzus dažādu Eiropas valstu gredzenus. Arī gredzenotu paugurknābja gulbju kontrolēšana un skaita monitoringa papildinās mūsu zināšanas par šīs sugas migrācijas fenoloģiju un citiem dzīves aspektiem. Citiem putnotājiem ir iespēja veikt uzskaites vai vienkārši vērot putnus, papildinot jau esošu, ilga

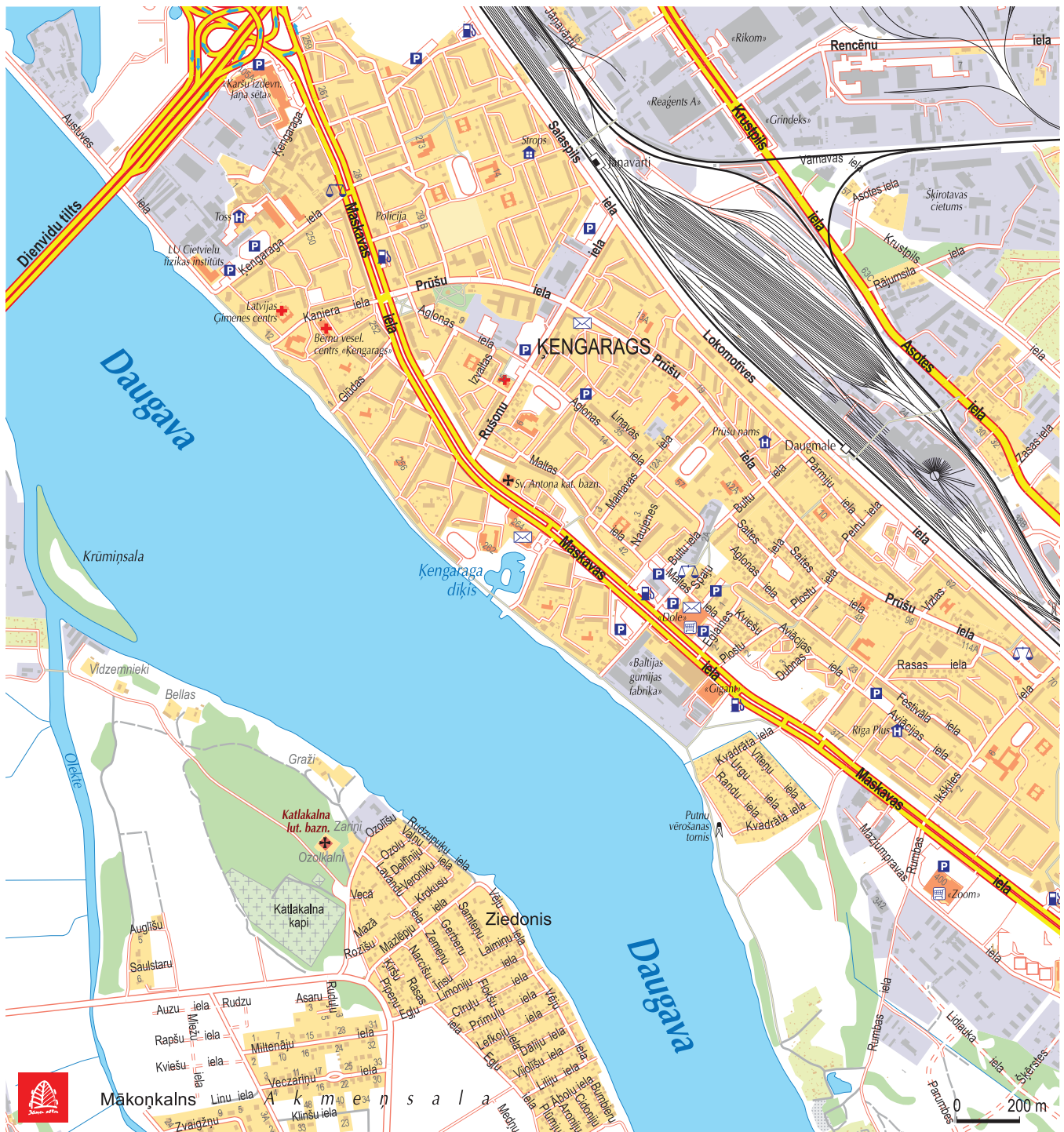
laika periodā iegūto datu apjomu ar saviem fenoloģiskajiem un faunistiskajiem novērojumiem. Jāatzīmē, ka lokālās fenoloģijas nozīme ir svarīgs posms putnu migrāciju izpētei plašākā (valsts) un Eiropas reģionālajā mērogā.

Pateicības

Paldies visiem tiem, ar kuriem man bija iespēja putnot Ķengaragā pēdējos 13 gadus, īpaši manai sievai Egijai Skujiņai (127 kopīgas ekskursijas), kā arī Dmitrijam Boiko (34), Vladimirs Smislovam (30), Mārtiņam

Kalniņam (22), Oļegam Miziņenko (16) un Aleksejam Kuročkinam (13)! Paldies Jānim Dreimanim, Dmitrijam Boiko un Oļegam Miziņenko par ievērojamo ieguldījumu paugurknābja gulbju monitoringā! Paldies visiem putnu vērotājiem, kuru novērojumus izmantoju putnu skaitliskajā vai fenoloģiskajā raksturojumā – Dmitrijam Boiko, Uģim Piterānam, Mārcim Tirumam, Vladimiram un Edgaram Smisloviem, Ainim Platajam un Jānim Margevičam.

Autora adrese: matruslv@inbox.lv

Daži simti kajaku *Larus canus* katru ziemu pārziemo šajā Daugavas posmā, pie reizes nodrošinot ar barību vistu vanagus *Accipiter gentilis*. Attēla: vistu vanags ar tikko noķertu kajaku un apkārt pulcējušās pelēkās vārnas *Corvus corone*. 10.02.2011.

Melnkakla gārgale *Gavia arctica* mierīgi peld netālu no krasta Daugavā pie Dienvidu tilta. 07.06.2014.

Summary

Birdwatching by the Daugava River near Ķengarags (2002–2014) /Ruslans Matrozis/

One of the best birdwatching sites in Riga is a 3.5 km long section of the Daugava River near Ķengarags. During 2002-2014, the author has conducted 534 bird counts, focusing mostly on waterbirds. A total of 54 bird species have been observed. This article provides information on the distribution, phenology and changes in numbers. During spring migration, this section of the river is an important feeding and resting place for Great Cormorants (concentrations of up to 1,500 birds), Mute Swans (up to 119), Mallards (up to 600), Black-headed Gulls (up to 700), Common Gulls (up to 319) and Herring Gulls (up to 4000). Annually observed breeding of the Great Crested Grebe (3–23 nests), Mallard (3–7 broods), and Coots (2–20 nests).

The Daugava River near Ķengarags is the best Mute Swan ringing and ring reading place in Latvia. Since 2002 a total of 1,016 individuals have been ringed and 20,818 recoveries made of 1,270 ringed swans, including swans ringed in Denmark (15 rings), Lithuania (14), Belarus (6), Poland (4), Finland (1) and Sweden, Estonia and Germany (1 each).

Literatūra

Matrozis R. 2009. Rīgā par vienu putnu torni vairāk... (Ķengaragā). *Putni dabā* 2009/4: 3.

Opermanis O., Auniņš A. 1996. Putnu ziemošana Daugavas lejtecē pie Ķengaraga. *Daba un Muzejs* 6: 49–55, 58–60.

Strazdiņš Ģ., Strazds A., Strazds M. 1987. Par kajivēidīgo putnu ligzdošanu uz ēku jumtiem un citiem augsti urbanizētas vides elementiem Rīgā. *Putni dabā* 1: 49–56.

Strazds M., Strazds A. 1988. Putni pilsētā. Rīga, Zinātne: 108.